

Отговори на въпросите, поставени в рецензиите и становищата
по конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално
направление 2.1. Филология (Литература на народите на Европа, Америка, Азия,
Африка и Австралия – Западноевропейска литература),
обявен в ДВ, бр. 61 от 02.08.2022 г.

от Богдана Паскалева, гл. ас., д-р
Катедра по теория на литературата, Факултет по славянски филологии,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Уважаеми членове на научното жури,

На първо място, бих искала да благодаря за внимателния и добронамерен прочит на моята работа, за който свидетелстват представените от членовете на журито научни рецензии и становища. Радвам се, че текстът на хабилитационното ми изследване среща такива задълбочени читатели още в самото начало. Във всяка от рецензиите откривам цялостни, нови и вълнуващи прочити на работата си, които ми разкриват и нови перспективи за осмисляне на въпросите, които са били и продължават да бъдат обект на изследванията ми. Също така, рецензиите улавят методологическите механизми на научния ми подход по начин, който ми позволява да осмислям по-добре и по-пълноценно преимуществата и недостатъците на собствената си методология – нещо изключително ценно за всеки автор.

Нека се спра накратко на онези основни моменти от рецензиите, които ми се струват полезни за следващи изследвания, като ще се опитам да ги обобщя типологично.

Според проф. Пл. Антов „самото изследване [...] се разгръща във вид на голяма метафора, следвайки метода на метаморфозата в една споделена зона на поетическия разказ/мютос (Овидий) и натурфилософския (Лукреций).“ Струва ми се, че това особено пронизателно открива изоморфност между обекта, който изследвам, и самите характеристики на текста, *чрез* който опитвам да коментирам обекта си. Радвам се, че такъв ефект на перформативност на коментарния текст спрямо изследователския обект може да бъде идентифициран в работата ми. Тук имам предвид както акцента върху метафоричността на избрания език, така и този върху метаморфичността му.

По отношение и на двете намирам за особено важна една бележка на проф. А. Ангелов в отговор на имплицитно присъстващия в изследването ми въпрос – този за стойността на поредната тематизация на един многократно тълкуван разказ, този за Нарцис: „[...] заниманията ни с европейската античност, от който и да е неин период и географско пространство, с която и да е от нейните жизнени форми, потвърждава нашата принадлежност към една въображаема родина; нейното познаване и преобразуване, обновяваната ѝ актуалност, в което е нейната устойчивост, зависи и от нас. Но може би „устойчивост“ не е термин-метафора, която Богдана Паскалева би използвала в изследователски план.“

Струва ми се, че понятието за устойчивост само на пръв поглед се намества като некохерентно звено в понятийната серия, привилегироваща идеята за трансформативност (метаморфозата). Макар и да не го формулирам ясно в текста си, смятам, че възможността за трансформация съществува само при условията на една базова устойчива континуалност. В противен случай трансформациите не биха се възприемали като серия от преобразувания, а биха се появявали като съвършено хетерогенни елементи без връзка помежду си. Както и да мислим принципа на обединяване на хетерогенното в серии, изглежда накрая ще бъдем принудени да въведем

принцип, който да прави от множеството група. Вижда ми се подходящо да назовем този принцип устойчивост. Това ще важи включително и за факти от културната история.

В скоби ще добавя – по повод липсата на pictura индекса в края на книгата – че в първия вариант на този индекс pictura присъстваше, но се оказа практически невъзможно да отгранича строго понятиите му употреби от тези с различни степени на метафоричен или дори чисто технически характер, особено на българските му варианти „живопис“ и най-вече „картина“. Това направи невъзможна кохерентната индексикация, ето защо се отказах от неговото включване в индекса.

По отношение на предложението на доц. Н. Панова целият разглеждан пасаж от поемата на Овидий да бъде цитиран, поне в приложение, смятам, че то е особено уместно, и честно казано, дори съжалявам, че не съм го направила. Надявам се при следващо издание това да стане възможно. Същото важи за предложението да се включи по-сериозно разглеждане на въпроса за отношението между устно и писмено в културата от Августовата епоха. Проблемът е видимо свързан с основните тези на монографията и трябва да бъде по-внимателно проучен, тъй като това ще предаде културноисторическа плътност по отношение на контекста – нещо, което се надявам да мога да направя в най-скоро време.

Намирам за много ценно отбелязаното от проф. А. Личева и доц. М. Фадел връщане към проблематиката на езика, към неговата звукова материалност и възможностите да бъде взиман под внимание, когато се говори за нещо на пръв поглед толкова хетерогенно спрямо езика, каквото е образът. Без съмнение във връзка с това се намира и интересът ми към работите на Фердинан дьо Сосюр (надявам се скоро този интерес да може да се разпростре и върху други представители на т.нар. структурализъм, например Л. Йелмслев, Н. Трубецкой, Р. Якобсон и А. Греймас, но също и у български автори като М. Янакиев и Н. Георгиев, най-вече във връзка с поугасналия в последните две-три десетилетия ентузиазъм към евристичната стойност на езика).

Особено се радвам, че доц. М. Янакиева откроява в своето становище значимостта на понятието за смисъл, което с методологически цели се опитвам да изработя в текста си. То беше замислено като понятие в опозиция спрямо стойността на понятието „значение“ или „означаване“, схващано като обобщаващо представата на структуралистичното схващане на работата на езика. Делъзовото понятие за смисъл в това отношение ми се струва особено вдъхновяващо, тъй като без да е класическо, настоява върху необходимостта от смисъл (в класическия смисъл на „смисъл“), а също и директно го обвързва с идеята за повърхност, нещо, което ми се струваше от значение при въпроса за смисъла на образа. Смятам, че същинската работа на филологията е както да пита за смисъла, така и да го създава.

Бих искала също така да взема отношение към поставените от проф. Т. Христов въпроси, които намирам за продуктивни и полезни за по-нататъшно изследване.

Дали следва диссеминацията на образите да бъде мислена като серии от удвоявания и раздвоявания, или тя има механизъм, различен от повторението? Макар че въпросът е твърде сложен и важен за толкова кратък отговор, бих казала, че от моя гледната точка е необходимо във връзка както със своеобразието на визуалния, така и с това на вербалния образ, да се запази представата за удвояване. Разбира се, това удвояване не бива да се мисли като просто повторение, а по-скоро като проява, всеки път различна, на потенциала за множественост, заложен в идеята за двойката. В това отношение тук няма да се позова на понятието за повторение на Ж. Делъз, нито на това за удвояване/раздвояване на Ж. Дерида, а на доста по-базовото понятие на платоническата традиция за „неопределената диада“ (понятие според мен съхранено под някаква форма в тези на Делъз или Дерида). Неопределената диада, или двойката, е питагорейско-платоническото наименование за множественото. Като име на материята, двойката

позволява всяко формиране и всяко мултиплициране, с други думи, „две“ е това, което позволява разподобяването и многообразието на числовата система. Струва ми се, че понятието за удвояване (така, както го мисля във връзка с фигурата на огледалното отражение на Нарцис или вокалното отражение на Ехо) би трябвало в случая да обозначава тъкмо това свойство на удвояването – способността на двоичното да разкрива механизма на възникването на множественото, многообразното и неидентичното.

Вторият въпрос на проф. Христов засяга проблема за системата – дали следва да мислим системата по познатия структуралистичен начин, или по-скоро във връзка с механизми на рекурентност? Доколкото си представям рекурентността по-скоро като процес, отколкото като свойство на синхронно съществуваща система, ми се струва, че понятието за рекурентност би могло да се отнесе към Сосюровото схващане за систематичността на езика, но с оглед на диахронното му изследване. В този смисъл бих казала, че то може да е от особена полза, ако се мисли като допълващо една по-скоро традиционна (структуралистична) представа за системност на езика. Когато говоря в изследването си за системност на езика, имам предвид стриктно Сосюровото разбиране за системността като солидарност на всички членове от една група и изобщо за възникването на единици *на* системата едва *след* възникването на самата система. В този смисъл ми се струва, че това, което мислим като „традиционно структуралистко схващане за система“, т.е. идеята за набор от корелации, съответствия и съотношения, както я дефинира Пражкия структурализъм, или като за серия от трансформации, както я дефинира Леви-Строс (впрочем, той говори по-често за структура, отколкото за система), отива една крачка по-далеч от разбирането на самия Сосюр, за когото взаимоотношенията *вътре* в системата не са толкова важни, колкото самата *систематичност* на системата, т.е. фактът, че елементите не съществуват без нея и че дефиницията им е чисто негативна. Дали тази синхронно разбираема система е рекурентна, е трудно да се каже. По-скоро на нея не ѝ се противопоставя нищо външно, което да опосреди някакво рекурентно отношение.

Доколкото обаче към езика като система трябва да е налице и диахронна перспектива, тук, струва ми се, понятието за рекурентност може да се окаже особено полезно. Развитието и трансформациите на системата винаги ще засягат цялата система тъкмо заради отношението на солидарност между елементите. Ето защо можем да си представим всяко следващо диахронно състояние на системата като основаващо се на отнасяне на системата към самата себе си. Затова бих могла да се съглася с идеята, понятието за рекурентност да се отнесе към диахронната лингвистика.

Същото би могло да се приложи и към въпроса за речта – диахронната перспектива (която не съвпада с тази на речта) все пак може да се мисли като производна на линейната темпоралност на речта, на изказванията, направени на един език. Така произвеждането на изказвания (реч) може да бъде описано като рекурентно и доколкото всяко изказване създава своя нов смисъл като повторение на вече направено предходно изказване, иновацията опосредена през повторението би следвало да доведе до отнасяне на изказването към самото себе си – чрез което да се появи новият смисъл.

Още веднъж благодаря на уважаемата научна комисия за прочита и за ценните бележки!

Богдана Паскалева